
<https://doi.org/10.15407/etet2025.03.069>

УДК: 330

JEL: A 10; E 44

Валерія Корнівська

ЦИФРОВІ ФІНАНСИ У СВІТЛІ ІДЕОЛОГІЇ

У статті проаналізовано роль цифрових технологій у процесі розвитку суспільства споживання. Показано ризики рутинізованої безшовної інтеграції цифрових фінансових послуг у повсякденне буття суб'єктів. Охарактеризовано вплив цифрового кредитування на формування тенденцій процесуючого споживання. Показано особливості сучасного соціального характеру, що полягають у переважній толерантності до цифрових технологій, та роль цифрової ідеології у процесі формування цих тенденцій. Обґрунтовано цифрову ідеологію як сукупність ідей, що пояснюють цифровий світ, його виникнення, еволюцію, місце людини у цьому світі, його зміст та вплив на соціальний, соціоінституційний, культурний, економічний, суспільний простір взаємодії для об'єднання людей у цифровому русі на засадах домінування поглядів на цифровий світ як природний етап людської еволюції з притаманним йому соціальним характером людини, що бажає та отримує технологічні можливості для найбільш повної реалізації всіх потенцій і усвідомлює, але не зважає на ризики цифрового суспільства. Показано головний міф цифрової ідеології, що полягає у проголошенні безальтернативності цифрового розвитку. Охарактеризовано тенденції, що свідчать про існування альтернативних цифровим способів фінансово-інституційного розвитку.

Ключові слова: цифрові фінанси, цифрова ідеологія, процесуюче споживання, безальтернативність, ризики.

DIGITAL FINANCE IN THE LIGHT OF IDEOLOGY

Valeriia Kornivska (vkornivska@ukr.net), Doctor of Economics, State Organization "Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine". ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>.

Корнівська Валерія Олегівна (vkornivska@ukr.net), д-р екон. наук; старший науковий співробітник сектору цифрової економіки відділу економічної теорії Державної установи "Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України". ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0348-0404>

Цитування:

Корнівська, В.О. (2025). Цифрові фінанси у світлі ідеології. *Економічна теорія*, (3), 69–84. <https://doi.org/10.15407/etet2025.03.069>

Kornivska, V. (2025). Digital finance in the light of ideology. *Ekon. teor. – Economic theory*, (3), 69–84. <https://doi.org/10.15407/etet2025.03.069>

© Видавець Державна установа "Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України", 2025.
Стаття відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.uk>)

The article analyzes the role of digital technologies in the development of a consumer society. The author shows the risks of routinized seamless integration of digital financial services into everyday life. The impact of digital lending on the formation of trends in process consumption is characterized. Shown are various features of the modern social character, consisting in the predominant tolerance of digital technologies, and the role of digital ideology in the formation of these trends. Digital ideology is substantiated as a set of ideas that explain the digital world, its emergence, evolution, the place of man in this world, and its content and impact on the social, socio-institutional, cultural, economic, and public space of interaction for uniting people in the digital movement. This movement is based on the dominance of views on the digital world as a natural stage of human evolution with the inherent social character of a person who desires and receives technological opportunities for the most complete realization of all his or her potentials and is aware of the risks of a digital society, but does not take them into account. The main myth of digital ideology is displayed, which consists in proclaiming the lack of alternatives to digital development. The author characterizes various trends that indicate the existence of alternative digital methods of financial and institutional development.

Keywords: digital finance, digital ideology, process consumption, lack of alternatives, risks.

Цифровий світ сьогодні надає якнайбільші можливості для реалізації цілей, що домінують у суб'єкта сучасного суспільства споживання, глибоке теоретичне уявлення про яке було подане у роботах Дж. К. Гелбрейта, Ж. Бодрійяра, Е. Фромма. Це суспільство розвинулося у всій повноті як результат економічної та соціальної синергії повоєнного розвитку після Другої світової війни. Здійснивши нечуваний економічний ривок, зробивши соціально-економічний простір усталеним, воно надало суб'єкту можливості для максимально повної реалізації не тільки його індивідуальних потенцій, але й споживацьких прагнень, і поступово перетворило споживання у самоціль не тільки серед представників економічної еліти, але й у середовищі середнього класу, невідступно прямуючи до економічних прагнень найбільш бідніших верств населення.

Прогноз К. Маркса про істотну ваду капіталізму захоплюватися товаром, яка неодмінно призведе до того, що кожна людина буде намагатися пробудити в іншій будь-яку нову потребу, щоб примусити її принести нову жертву, поставити в нову залежність і штовхнути її до нового виду насолоди, і тим самим до економічного розорення, здійснився. Ключові ознаки такого суспільства, зосередженого на споживанні, були помічені Торстеном Вебленом у кінці XIX ст., який у творі "Теорія дозвільного класу" (*Veblen, 1899*) показав демонстративне споживання еліт для підкреслення свого соціального статусу безвідносно до економічної мотивації, лише для соціально-психологічного задоволення. Марнотратство та відсутність корисної діяльності стало ознакою дозвільного класу еліт, а спожив-

вацтво як морально-психологічний феномен стало предметом глибоких досліджень філософів, соціологів та соціальних психологів.

У XX столітті розповсюдження споживацтва на всі верстви населення та наслідки цих процесів аналізували Роберт Стоутон Лінд і Хелен Меррелл Лінд "Middletown: A Study in Modern American Culture" (Lynd, Lynd, 1929).

У 50–60-х роках XX століття споживацтво як наріжна складова особливого економічного устрою стало предметом досліджень Дж. К. Гелбрейта, а потім Ж. Бодрійяра, який у своїх роботах підкреслював, що потреби сьогодні виникають не через бажання їх задоволення, а через бажання відмінності, індивідуалізації свого існування, кричущу демонстрацію своїх особливостей, статусу (Бодрійяр, 2023).

Інституціоналізація особливих прав споживача як підкреслення його неординарного статусу у суспільстві відбулася у березні 1962 року в США, коли президент Дж. Кеннеді підписав "Білль про права споживача", в якому було визначено чотири основні права: на безпеку товарів та послуг; на інформацію; на вибір; бути вислуханим у суді, якщо першими трьома правами нехтують. Фактично цей документ ознаменував собою новий щабель розвитку суспільства споживання, коли споживач як суб'єкт, що "все менше і менше проводить часу у труді на виробництві, а все більше – виробляючи бажання" (Бодрійяр, 2023) отримав саме у цій якості інституціоналізований простір для реалізації своїх зростаючих, стимульованих маркетинговим впливом, споживацьких бажань.

Цифрові технології сучасного світу споживання надали суб'єкту ще більше бонусів – максимально індивідуалізовані, кастомізовані послуги. Водночас, занурюючи споживачів у світ споживання, вони позбавляють їх реальної можливості покинути споживчий простір, роблячи споживання на поверхні – зручним та привабливим, а при більш пильному аналізі – економічно не обґрунтованим, зовнішньо стимульованим. Про це, зокрема, свідчать дані останнього дослідження, яке показує, що 60% споживачів забувають про замовлення в Інтернеті¹, що підтверджує їх неважливість, спонтанність, віртуальність.

Не останню роль у цих соціальних інноваціях зіграли цифрові фінанси (зокрема, цифровий кредит), доступність та інклюзивність яких фактично зробили споживання процесуючим, у певному сенсі безперервним.

Сьогодні можна з упевненістю констатувати, що тенденції розвитку цифрового фінансового світу непокоять, але поки знаходяться за лаштунками зручного, узвичаєного, щільно інтегрованого у буття людини цифро-

¹ Talker. (2022). *Over 60% of people have forgotten an online purchase until it shows up at their doorstep*. <https://talker.news/2022/03/28/over-60-of-people-have-forgotten-an-online-purchase-until-it-shows-up-at-their-doorstep/>

вого фінансування. Сучасний суб'єкт суспільства споживання непомітно для себе, часто без усвідомлення своєї реальної соціальної усталеності та мобільності та їх довгострокових перспектив, користується цифровими фінансовими технологіями, незважаючи на економічну доцільність операцій та фінансову дисципліну.

Цифрові фінанси у сучасному науковому дискурсі

Якщо звернутися до наукового дискурсу, то він демонструє явний пріоритет обґрунтування позитивного впливу цифрових фінансів на різні економічні сфери та економічний розвиток загалом: цифрові фінанси роблять економічну активність ефективною, інклюзивною, зручною, доступною (Скіннер, 2022), спостерігається позитивний вплив цифрових фінансів на економічне зростання (Гнездовський, Домашенко, Морозов, 2024), розвиток цифрових фінансів значно підвищує стійкість економіки шляхом покращення інноваційних можливостей і споживання (Zou, Dai, & Meng, 2024); "цифрові технології не лише підвищують ефективність та адаптивність фінансових посередників до змін, але й відкривають нові можливості для інноваційного зростання та сталого розвитку" (Шишкіна, Волошин, & Ринжук, 2024).

Наявні й інші погляди на цифрові фінанси, що висвітлюють їх неоднозначний вплив, навіть суперечливий та нерелевантний (Dupas, Robinson, & Brailovskaya, 2022; Brailovskaya, Dupas, & Robinson, 2021). В них зроблено висновки щодо опортуністичної позиції цифрових фінансових установ, надвеликих відсотків по наданих кредитах, непрозорих умов кредитування та насильницьких методів стягнення заборгованості, що є частою практикою у країнах, що розвиваються. Ці дослідження сконцентровані переважно на економічних ефектах на мікрорівні, тоді як соціогуманітарні координати проблеми лишаються невисвітленими.

А про них варто говорити, оскільки рутинізована "безшовна" включеність цифрового фінансового світу в операційну активність сучасної людини стимулює розвиток фінансово-орієнтованих патернів поведінки, у яких створюються цінності нового формату, зокрема цінність процесуючого споживання безвідносно до економічної доцільності та фінансової дисципліни (Корнівська, 2025; 2024).

Варто брати до уваги, що на поверхні цифрові фінанси можуть бути одночасно і виключно корисними, і ризиковими. Водночас звернення уваги на глибинні соціогуманітарні ефекти широкого впровадження цифрових фінансів у звичайне буття суб'єктів дає підстави стверджувати, що вони часом стають гранично деструктивними і вимагають чіткого, ефективного, розгалуженого інституційного впливу та захисту користувачів фінансових

послуг, особливо за умов укорінення небезпечної цифрової ідеології, що проголошує безальтернативність цифрового світу.

Панівна сьогодні цифрова ідеологія характеризує світ цифрових фінансів як світ, у якому за умов нейтралізації технологічних ризиків, можна очікувати переважно позитивні ефекти для його користувачів (Скіннер, 2022). У цьому зв'язку необхідним є бачення їх глибинного довгострокового впливу на усталеність соціально-економічного простору не тільки як джерела перспектив, але й істотних викривлень. Доречним є герменевтичний підхід з метою трактування цифрового розвитку не тільки у контексті економічних зисків, але у контексті амбівалентного впливу на соціогуманітарну складову розвитку сучасного суспільства.

Цифровий кредит та процесуюче споживання

Цифрове кредитування, що первісно покликане як механізм зростання фінансової інклюзії, активізації економічного потенціалу та боротьби з бідністю, насправді виявило себе як фінансова технологія, що призводить до істотних гуманітарних проблем довгострокового характеру, надмірної заборгованості та фінансових збитків, якщо такі фінансові послуги надаються у погано інституціолізованому просторі. При цьому, як показують існуючі дослідження, розширення ринку та зростаючий обсяг нових кредитних продуктів у країнах, що розвиваються, ще більше ускладнює завдання об'єктивної оцінки впливу цифрового кредитування на соціальну усталеність та добробут (Cassara & Zapanta, 2024).

Проведене за підтримки Фонду Білла та Мелінди Гейтс дослідження Mobile Instant Credit: Impacts, Challenges, and Lessons for Consumer Protection, що є спільним звітом Центру ефективних глобальних дій (CEGA) і Innovations for Poverty Action (IPA) показало неоднозначні ефекти розвитку цифрового кредитування. Посилаючись на аналіз Digital Credit Observatory (DCO) CEGA та Consumer Protection Research Initiative (CPRI) IPA, було зроблено висновки щодо відсутності чітких підтверджень позитивного впливу цифрового кредитування на добробут споживачів, водночас дослідження констатує явні викривлення та недоліки пропозиції цифрового кредиту². У цьому є істотні ризики, адже пропозиція нових цифрових фінансових продуктів стає безперервною, тоді як споживачі фінансових послуг стають все більш безпорадними перед лавиною цифрових фінансових технологій, що стимулюють процесуюче споживання (Корнівська, 2025).

Процесуюче споживання активно впливає на розвиток інноваційних соціальних модусів цифрової людини, зокрема модусу "суб'єкта вражено-

² CEGA. IPA. (2024). *MOBILE INSTANT CREDIT: Impacts, Challenges, and Lessons for Consumer Protection*. <https://reports-cega.berkeley.edu/mobile-instant-credit-report/> ISSN 1811-3141. *Економічна теорія*. 2025. № 3

го" (*subject of impression*). Занурюючись у світ цифрового споживання, цифрова людина поступово отримує характеристики суб'єкта враженого – такого, що, погоджуючись на зростаючий вплив цифрових маркетингових технологій, стає особливо толерантним до цифрових фінансових послуг та нівелюючим відповідальність, намагаючись перекласти її на технології. Ці процеси зумовлюють поступове виключення цінності економічної свободи, суб'єктності, самості із системи цінностей цифрової людини.

Проходячи етапи розвитку від Netman (Гриценко, 2013), – людини мережевого суспільства, відданої мережевій операційній активності, діяльність якої більшою мірою проходить у мережевих соціоінституційних координатах, через homo smartphonicus (Прозоров, 2024), – людину, що зосередила свою економічну та соціальну активність у смартфоні, поступово людина стає "суб'єктом враження", – таким, що не піддає критичному аналізу зручність цифрових технологій, активно використовує їх, водночас нівелюючи цінність спонтанної діяльності, економічної активності, про що, зокрема, свідчить розгортання культури NEET у суспільстві³. У такий спосіб створюються умови для нейтралізації впливу еволюційно спроможних механізмів індивідуалізації особистості, що створює умови для укорінення патерналістського впливу технологій на людину (Корнівська, 2025). Цифрові платформи в умовах панування глобально-монополістичної інформаційної асиметрії (Корнівська, 2018) здатні організувати та скеровувати операційну активність сучасних суб'єктів непомітно і у заданому маркетинговому напрямку.

Цифрові трансформації зробили неможливе, вони створили економіку цифрових гігантів та мас, що належать платформам на засадах інклюзивності та індивідуалізації послуг. Цифрові технології захлеснули маси, вони не мають нагальної потреби в постійній інформаційній підтримці від лідерів цифрового руху, вони розповсюджуються масами, які прославляють їхню зручність та ефективність. Суспільство пронизане інформаційними механізмами для пропаганди наріжного та безальтернативного характеру цифрових технологій.

У цьому є істотні ризики, але вони не викликають суспільних побоювань чи спротиву. Наведемо такий приклад. Соціальні психологи, характеризуючи домінуючий соціальний характер різних історичних епох, аналізували особливе ставлення у суспільстві до монополій та монополістів: "Страх і ненависть, з якими середній клас ставився до монополістів у XV–XVI столітті, дуже схожі на ставлення середнього класу до монополій

³ NEET (Not in Education, Employment or Training) – молоді люди, що не працюють, не навчаються, не отримують навички. За даними Міжнародної організації праці, у 2023 році п'ята частина молоді від 15 до 24 років вважалася NEET.

XX століття" (Фромм, 2024). Порівнюючи ці історичні факти з реакцією людини XXI століття на панування цифрових монополій, дивуєшся глибині сучасної рутинізації цифрових диспропорцій як норми. Цифрові монополії не викликають страху чи жаху, для споживача наданих ними цифрових послуг вони зручні, індивідуалізовані, інклюзивні, вони – для людини. "Суб'єкт вражений" не ставить питань щодо соціальної якості процесуального споживання, не цікавиться його ризиками. Будучи переміщеним у матрицю простору зручності, він не захоче її залишити, ставши "піднесеним суб'єктом ідеології" (С. Жижек, *Піднесений суб'єкт ідеології*, 1989). Так, саме цифрова ідеологія сьогодні є важливим джерелом усталеності та дружності сприйняття цифрової економіки соціоінституційним простором.

Водночас у цьому контексті скористуємося міркуваннями Ф. Ніцше, який вважав, що переконання є більш небезпечними ворогами істини, ніж неправда. Переконання, що цифровий світ розгортається у всіх сферах, поступово витісняючи нецифровий світ, стаючи його антагоністом, при цьому даючи сучасній людині більше економічних та соціоінституційних переваг, і у цій гонитві за перевагами формуючи безальтернативний шлях для суспільства, є ілюзорним. Спробуємо це довести як в частині існування альтернативних підходів до подальшого розгортання людської еволюції, так і в частині безумовності переваг цифрового розвитку. Будемо робити це в руслі аналізу все тієї ж сфери цифрових фінансів.

Цифрова ідеологія

Енциклопедія сучасної України визначає ідеологію як сукупність уявлень, переконань та ідей, зосереджених на стосунках людей у суспільствах та призначених виправдовувати чи змінювати ці взаємини, *об'єднуючи людей для колективних дій*. На практиці ідеологія виглядає як "риторична машина, яка проєктує у владу базові корисливі інтереси, представляючи як спільну волю конкретні інтереси приватної волі" (Arthur and Marilouise Kroker, 1999)⁴.

Лех В. Захер визначає цифрову ідеологію як "продукт технологізації та стимул її розвитку; він складається з ідей, переконань, норм, директив та рекомендацій, а також оцінок, що стосуються сприйняття, розуміння, інтерпретації та формування реальності. Цифрова ідеологія намагається пояснити новий світ і сформулювати принципи і правила його функціонування, а також артикулювати певні інтереси різних сегментів суспільства (наприклад, ІКТ-бізнесу, сфери НДДКР)"⁵. Інтереси розробників технологій,

⁴ Kroker, A., & Kroker, M. (1999). *Digital Ideology: E-Theory* (1). <https://journals.uvic.ca/index.php/ctheory/article/view/14614/5471>

⁵ Lech W. Zacher. (2015). *Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition*. <https://www.igi-global.com/dictionary/digital-futures/42807>

що стояли у витоків цифрової революції, чітко визначив У. Гейтс у своїй відомій роботі 1999 року: "Інформаційні технології та бізнес стають нерозривно пов'язаними. Я не думаю, що хтось може змістовно говорити про одне, не згадавши про інше"⁶.

Домінування таких підходів створює умови до інваріантності, безальтернативності цифрового розвитку. Впровадженню таких ідей на фінансовому підґрунті свого часу сприяв головний теоретик цифрового банкінгу Кріс Скіннер, який, будучи в Україні у 2017 році, сказав: "Якщо банк не має цифрової стратегії, він не має майбутнього"⁷. Майбутнє практично за декілька років стало невід'ємною сучасністю, практично непомітною, безшовною інтеграцією зручних цифрових фінансових технологій у світ сучасної людини під владою цифрової ідеології.

Аналіз процесів укорінення поглядів, стимулюючих цифровий розвиток, дозволяє обґрунтувати цифрову ідеологію як сукупність ідей, що пояснюють цифровий світ, його виникнення, еволюцію, місце людини у цьому світі, його зміст та вплив на соціальний, соціоінституційний, культурний, економічний, суспільний простір взаємодії для об'єднання людей у цифровому русі на засадах домінування поглядів на цифровий світ як природний етап людської еволюції з притаманним йому соціальним характером людини, що бажає та отримує технологічні можливості для найбільш повної реалізації всіх потенцій і усвідомлює, але не зважає на ризики цифрового суспільства.

Міфи цифрової ідеології

Чому ми можемо сьогодні говорити про наявність ідеології? По-перше, тому що вона пропонує викривлену реальність, подану такою, якою вона є з точки зору цифрової еліти. Так, сьогодні вважається, що нема альтернативи цифровому розвитку. У сфері фінансових механізмів забезпечення економічної діяльності це проявляється у тому, що світ динамічно рухається в бік панування безготівкової економіки, цифрових валют центральних банків, цифрових фінансових платформ та відкритого банкінгу. Водночас ті тенденції, що можна спостерігати сьогодні, зовсім не свідчать про те, що у сучасному світі є єдиний вибір – цифровий.

Незважаючи на зростаючу пропаганду цифровізації фінансових послуг (Скіннер, 2022), вона ще не захлестнула операційну активність сучасно-

⁶ Gates, B. (1999). *Business @ The Speed of Thought: Using a Digital Nervous System*. New York: Warner Books.

⁷ Національний банк України. (2014, 3 грудня). Кріс Скіннер: майбутнє банківської системи України за новітніми технологіями. <https://bank.gov.ua/ua/archive-news/all/12504076-kris-skinner-maybutnye-bankivskoyi-sistemi-ukrayini-za-novitnimi-tehnologiyami>

го економічного суб'єкта. Про це, зокрема, свідчать дані про готівковий обіг у країнах авангардного цифрового розвитку.

Аналіз використання готівки у Китаї показує, що, незважаючи на зниження частки респондентів, що її використовують, станом на 2024 рік таких понад 40% (рис. 1).

Інформація про використання серед американців традиційних платежів та цифрових доводить, що спостерігається досить диференційований підхід до розрахунків. При цьому 67% використовують традиційні, не-цифрові способи оплати покупок. PayPal є лідером у мобільних і онлайн-платежах, отже, цифрові гаманці є доволі популярними. Однак використання готівки та прямих банківських платежів для покупок в крамницях підкреслює різноманітний американський ландшафт, в якому співіснують цифрові та традиційні способи оплати⁸ (рис. 2).

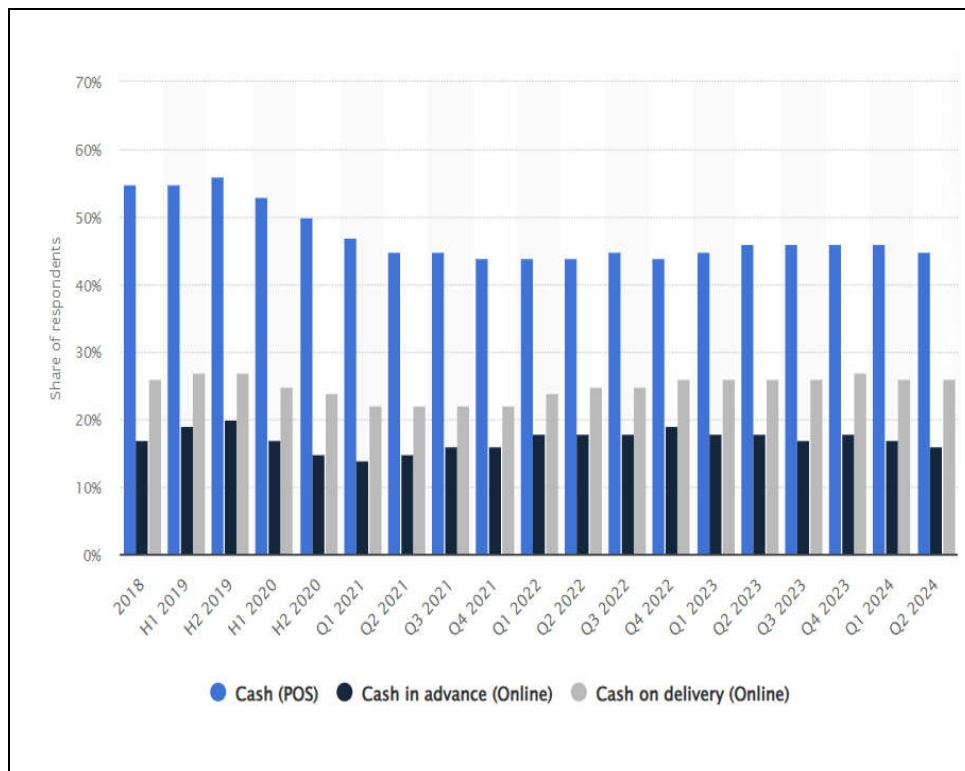

Рисунок 1. Використання готівки для онлайн-платежів та у точках продажу в Китаї з 2018 року по 2-й квартал 2024 року

Джерело: використано дані порталу Statista: <https://www.statista.com/statistics/1428179/cash-adoption-in-china/>

⁸ Kineree Shah. (2024, February 12th). *Cash remains king – 67% of Americans still use traditional in-store payment.* <https://business.yougov.com/content/48650-cash-remains-king-67-of-americans-still-prefer-traditional-in-store-payment>

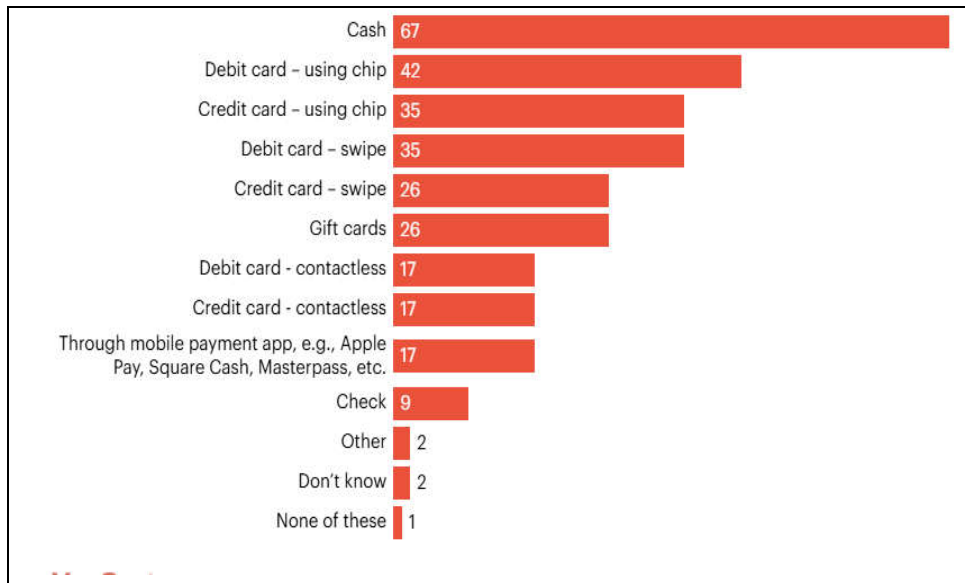

Рисунок 2. Платіжний ландшафт у США у 2024 році

Джерело: Kineree Shah. (February 12th, 2024). *Cash remains king – 67% of Americans still use traditional in-store payment.* <https://business.yougov.com/content/48650-cash-remains-king-67-of-americans-still-prefer-traditional-in-store-payment>

Незважаючи на введення обмежень на розрахунки готівкою в ЄС⁹, дослідження, проведене консалтинговою компанією з питань управління та технологій BearingPoint у семи європейських країнах, показало, що готівка продовжує бути головним способом оплати у найбільших європейських країнах¹⁰ через свою головну перевагу – анонімність, при цьому кожен другий опитаний мав проблеми з цифровими методами оплати.

Розрахунки готівкою в Австралії підтримуються інституційно¹¹. Резервний банк Австралії (RBA) проводить опитування кожні три роки, під час якого 1000 австралійців реєструють усі свої транзакції за тиждень. На основі цих даних RBA оцінює відсоток транзакцій щодо кожного типу платежу. Незважаючи на те, що скорочення готівкових платежів відбувається стрімко: 2007 року на їхню частку припадало 69% транзакцій, а 2022 року – лише

⁹ Council of the EU. (18 January 2024). *Anti-money laundering: Council and Parliament strike deal on stricter rules.* <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/01/18/anti-money-laundering-council-and-parliament-strike-deal-on-stricter-rules/>

¹⁰ Back, A. (2023). Survey: Contactless debit card is digital payment method of choice in Europe. <https://www.bearingpoint.com/en/about-us/news-and-media/press-releases/survey-digital-payment-method/>

¹¹ Josh, N. (2024). *The Australian government will force some shops to accept cash. So who still uses it, and why?* <https://www.theguardian.com/news/datablog/2024/nov/19/who-still-uses-cash-and-why-australia-mandatory-physical-money-payment-stores-shops>

13%, уряд Австралії оголосив, що з 2026 року підприємства, які продають товари та послуги першої необхідності, зобов'язані приймати готівку. Конфіденційність та безпека є головними причинами використання готівки в Австралії.

Довготривалий процес дослідження і впровадження цифрових валют центральних банків (ЦВЦБ) також не свідчить про однозначність позиції світових регуляторів щодо необхідності її впровадження. Якщо в китайській фінансово-інституційній системі цифрова валюта центрального банку активно використовується з квітня 2020 року¹², то в США, згідно з документом "Зміцнення лідерства Америки в галузі цифрових фінансових технологій", проголошено заборону на "створення, випуск, обіг та використання цифрових валют центральних банків у межах юрисдикції Сполучених Штатів"¹³. Попри те, що введення ЦВЦБ в ЄС лишається одним із пріоритетних напрямків діяльності Європейського центрального банку, він не поспішає її вводити, віддаючи значну перевагу аналізу суспільної думки щодо цього процесу. Проведене з цього приводу останнє опитування показало переважно негативне ставлення більшості респондентів до ЦВЦБ

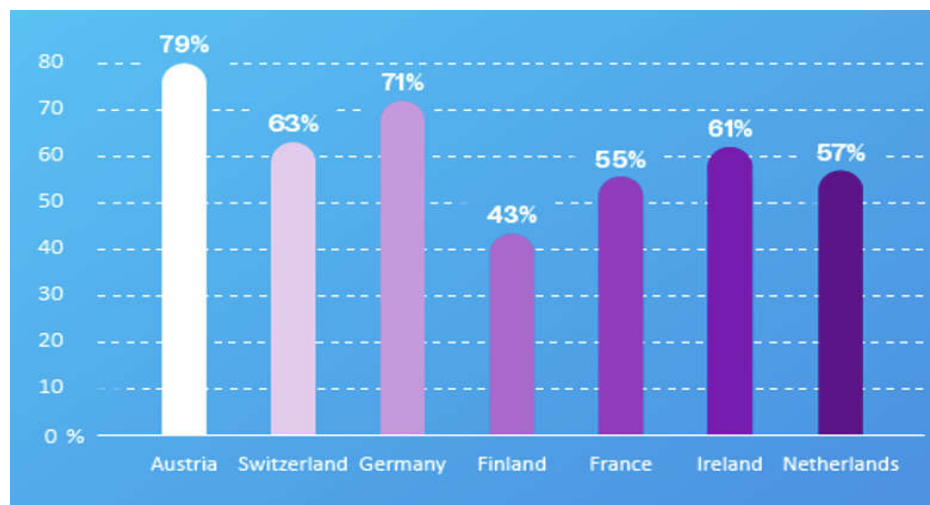

Рисунок 3. Використання готівки у європейських країнах у 2023 році

Джерело: Back A. (2023). *Survey: Contactless debit card is digital payment method of choice in Europe*. <https://www.bearingpoint.com/en/about-us/news-and-media/press-releases/survey-digital-payment-method/>

¹² Народний банк Китаю. (12.10.2022). *Надійно проводити пілотні дослідження і розробки в галузі цифрових юанів*. (Пер. з кит.). https://mp.weixin.qq.com/s/mrc_vPXAzf4glX9_NEfmUQ

¹³ FintechInsider. (24 Січня 2025). *Дональд Трамп підписав указ про підтримку розвитку криптоіндустрії у США*. <https://fintechinsider.com.ua/donald-tramp-pidpysav-ukaz-pro-pidtrymku-rozvytku-kryptoindustriyi-u-ssha/>

через стурбованість можливим державним контролем за особистими фінансами; побоювання, що цифровий євро може обмежити анонімність транзакцій; сумніви у практичній необхідності такої ініціативи¹⁴.

Зважаючи на амбівалентний характер цифрових фінансових технологій, у європейській інституційній системі розгорнулася активна боротьба за інституціоналізацію цифрового фінансового бізнесу та формування його соціальних стандартів.

Саме ЄС задає сьогодні глобальний інституційний тон щодо етичного ставлення до користувачів цифрових фінансових послуг. Підходи у європейському фінансово-інституційному просторі базуються на перетині регуляторних заходів наглядових органів ЄС, врахуванні прав споживачів та збереженні загальних етичних норм при наданні фінансових послуг. Соціальні стандарти у сфері цифрових фінансів в ЄС передбачають інклюзивність та транспарентність фінансових послуг на тлі всебічного захисту прав споживачів, захисту від дискримінації вразливих груп, контроль за прямим маркетингом у сфері фінансових послуг, регулювання систем збору, систематизації та використання інформації про споживачів, контроль за системами захисту даних.

Соціальні стандарти у сфері цифрових фінансів в ЄС впроваджуються на основі:

- прийнятої у 2020 році Digital Finance Strategy for the EU, що, беручи за основу неодмінність принципу цифрового фінансового майбутнього, в організації фінансово-інституційного простору керується необхідністю максимального захисту прав споживача цифрових фінансових послуг в ризиковому фінансовому середовищі¹⁵;

- Digital Operational Resilience Act (DORA), 2022, який спрямований на забезпечення стабільності цифрових фінансових послуг, вимагає від надавачів фінансових послуг створення етичних та прозорих механізмів стійкості¹⁶;

¹⁴ Georgarakos, D., Kenny, G., Laeven, L., & Meyer, J. (2025). *Consumer attitudes towards a central bank digital currency*. European Central Bank. https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/scpwps/ecb~cde4bd616e.wp3035en.pdf?utm_source=coinspaidmedia&utm_medium=referral&utm_campaign=europeans-oppose-launch-digital-euro

¹⁵ EUR-Lex. (24.9.2020). *Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of the regions on a Digital Finance Strategy for the EU*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0591>

¹⁶ ECS-O. (17.06.2022). *EU strengthens IT security of financial entities with DORA*. <https://ecs-org.eu/eu-strengthens-it-security-of-financial-entities-with-dora/#:~:text=On%20the%2010th%20May%202022,proposal%20on%2024%20September%202020.>

– Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA), 2023, що впроваджує норми відповідальності емітентів криптоактивів перед споживачами, регулює поведінку платформ, які надають доступ до цифрових активів¹⁷;

– оновленої Директиви про споживчий кредит (CCD), 2023, що вносить у чітке правове поле кредитний механізм Buy Now Pay Later (BNPL), мікrokредити, онлайн-кредитування; вимагає оцінки кредитоспроможності позичальника, прозорості умов договору і етичного маркетингу¹⁸. Зокрема, норми оновленої Директиви вводять обмеження комісій по кредитах, при цьому річна процентна ставка та обмеження комісій тепер будуть залежати від національних норм, щоб запобігти надмірним витратам для споживачів. Для подолання проблеми опортуністичної поведінки всіх сторін постачальники фінансових послуг повинні проводити ретельні перевірки кредитоспроможності на основі фінансового становища заявника; оцінювати здатність споживача керувати платежами, щоб запобігти фінансовим труднощам. Директива вводить правила чіткого та детального повідомлення про умови кредитування, ризики та витрати позичальників, сприяючи більшій прозорості та підзвітності в секторі BNP, захищаючи споживачів фінансових послуг не тільки від ризиків опортунізму фінансових установ, але й від самих себе, спотворених хибними, ілюзорними уявленнями, що вкорінилася у суб'єкту свідомість цифрова ідеологія процесуючого споживання та всебічної цифрової толерантності.

Чому сьогодні все ще спостерігається певний індивідуальний та інституційний спротив цифровому руху, бажання виходити за межі цифрових механізмів комунікації (у тому числі фінансової) або створювати межі інституціоналізації людиноцентричного контексту?

Для відповіді на це запитання звернемося до робіт Гюстава Лебона, що ще у кінці XIX ст. писав, що "долею народу керують у значно більшій мірі померлі покоління, ніж ті, що живуть" (Лебон, 2024. С. 17), при цьому "психічна організація має основні особливості, настільки незмінні, як анатомічні ознаки видів"... (Лебон, 2024. С. 22). Душу людини визначають предки, потім батьки, що соціалізують актуальне покоління, та сучасні обставини буття, останні у найменшій мірі. Спиратимемося також на підходи К.Г. Юнга (Юнг, 2021) до колективного несвідомого, що є однаковим для

¹⁷ ESMA. (n.d.). *Markets in Crypto-Assets Regulation (MiCA)*. <https://www.esma.europa.eu/esmas-activities/digital-finance-and-innovation/markets-crypto-assets-regulation-mica#:~:text=The%20Markets%20in%20Crypto%2DAssets,by%20existing%20financial%20services%20legislation.>

¹⁸ EUR-Lex. (2023). Directive (EU) 2023/2225 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 on credit agreements for consumers and repealing Directive 2008/48/EC/. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2225/oj/eng>

всіх людей, універсальним психологічним субстратом надособистісної природи, який визначає людськість у людині.

Спочатку на глибинному, базовому рівні розвитку людини працює колективне несвідоме, те, що визначає нашу пізнаваність один одного, комунікацію та її підстави, дозволяє прагнути зрозуміти один одного, незважаючи на різність релігій, етносів, цивілізацій, інститутів. Це те, що мотивує історика вивчати покоління та події, що передували, виявляти особливості соціального характеру людей різних епох та народів. Далі працює колективне несвідоме народу, і тільки на зовнішньому шарі почитає працювати виховання батьків, які у соціалізації нової людини також передусім користуються колективним несвідомим, з яким вони прийшли у цей світ, соціалізувалися у контексті актуальних умов буття, а потім соціалізують нову людину.

Соціалізація нового індивіда проходить в умовах зіткнення та комунікації з індивідами, що несуть незмінний багаж колективного несвідомого людства та народу. Тому і тільки тому первісні для людства, єдині для народів принципи існування грають найважливішу роль у формуванні людини, а не змінні умови середовища. Ці наріжні принципи можуть бути загнані у таємні ділянки людської душі, але в періоди істотного на них тиску вони обов'язково працюють. Цифрове суспільство та цифрова ідеологія змінюють другий шар розвитку людини – актуальні умови соціалізації, але колективне несвідоме продовжує працювати. Саме тому інститути родини та професіоналізму в Греції намагаються протистояти цифровому руху, формальне інституційне середовище Ірландії протистоїть глобальним цифровим гігантам; ринкові суб'єкти передових цифрових країн використовують готівку та виступають проти цифрових валют. Колективне несвідоме працює на збереження еволюційно спроможних механізмів соціалізації та операційної активності.

Цифрова ідеологія створює умови актуальних суспільних пріоритетів, але поки не може торкнутися колективного несвідомого. Водночас важливим питанням лишається таке: чи в змозі цифрові технології знайти ту ділянку колективного несвідомого, здійснивши вплив на яку, вони будуть в силах змінити усталений у віках механізм усвідомлення людини як "себе у світі таких, як вона сама"?

Література

1. Бодрийяр, Ж. (2023). *Общество потребления*. Алматы: РДЦ-Алматы, 2023. 320 с.
2. Гнездовський, О.В., Домашенко, С.В., & Морозов, Д.М. (2024). Вплив цифрового фінансового простору на економічний розвиток: аналіз потенціалу та перс-

пективи для України. *Економіка та суспільство*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-117>

3. Гриценко, А. (2013). Соотношение иерархии и сети как основная структурно-организационная проблема современного общества. В кн.: Гриценко, А.А. (Ред.). *Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем*. Киев: Ин-т экон. и прогнозирова. НАН Украины. 580 с.

4. Корнівська, В. (2018). *Інститути фінансового посередництва в процесі формування інформаційно-мережевої економіки*. Київ: ІЕПр НАН України, 436 с.

5. Корнівська, В. (2025). Цифрові фінанси у контексті розвитку цифрової людини. *Проблеми економіки*, (1), 308-316. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-308-316>

6. Корнівська, В.О. (2024). Метавесвіт у контексті логіко-історичної методології та сучасного філософського знання. *Проблеми економіки*, (3), 221-229. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-221-229>

7. Лебон, Г. (2024). *Психологія народів і мас*. 328 с.

8. Прозоров, Ю. (2024). Перехід банків до гібридного простору метавесвіту: від homo economicus до homo smartphonicus. В кн.: Ігнатюк, А.І. (Ред.). *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління. Від відновлення до зростання*. (С. 174–176). Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

9. Фромм, Е. (2024). *Втеча від свободи*. Харків: КСД, 285 с.

10. Шишкіна, О., Волошин, Д., & Ринжук, Д. (2024). Вплив цифрових технологій на стратегії розвитку фінансових посередників в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (2(38)), 177–189. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-177-189](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-177-189)

11. Юнг, К.Г. (2021). *Архетипи і колективне бессознательное*. Алматы: РДЦ-Алматы. 168 с.

12. Brailovskaya, V., Dupas, P. & Robinson, J. (2021). DP16848 Is Digital Credit Filling a Hole or Digging a Hole? Evidence from Malawi. *CEPR Discussion Paper*, 16848. CEPR Press, Paris & London. <https://doi.org/10.3386/w29573>; <https://cepr.org/publications/dp16848>

13. Dupas, P., Robinson, J., & Brailovskaya, V. (2022, 8 Mar.). *The impact of digital credit in low-income countries*. VoxEU Columns. cepr.org/voxeu/columns/impact-digital-credit-low-income-countries.

14. Lynd, R.S., & Lynd, H.M. (1929). *Middletown: A Study in Contemporary American Culture*. New York: Harcourt, Brace and Company.

15. Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: The Macmillan Company.

16. Zou, X., Dai, W., & Meng, S. (2024). The Impacts of Digital Finance on Economic Resilience. *Sustainability*, 16(17), 7305. <https://doi.org/10.3390/su16177305>

References

1. Baudrillard, J. (2023). *The Consumer Society*. Almaty: RDC-Almaty [in Russian].

2. Brailovskaya, V., Dupas, P. & Robinson, J. (2021). DP16848 Is Digital Credit Filling a Hole or Digging a Hole? Evidence from Malawi. *CEPR Discussion Paper*, 16848. CEPR Press, Paris & London. <https://doi.org/10.3386/w29573>; <https://cepr.org/publications/dp16848>

3. Dupas, P., Robinson, J., & Brailovskaya, V. (8 Mar, 2022). *The impact of digital credit in low-income countries*. VoxEU Columns. cepr.org/voxeu/columns/impact-digital-credit-low-income-countries.

4. Fromm, E. (2024). *Escape from Freedom*. Kharkiv: KSD [in Ukrainian].

5. Grytsenko, A. (2013). The relationship between hierarchy and networks as the main structural and organizational problem of modern society. In Grytsenko A.A. (Ed.). *Hierarchy and networks in the institutional architectonics of economic systems*. Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv [in Russian].
6. Hniezdovskyi, O., Domashenko, S., & Morozov, D. (2024). The impact of digital financial space on economic development: analysis of potential and prospects for Ukraine. *Economy and Society*, (65). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-117> [in Ukrainian]
7. Jung, K.G. (2021). *Archetypes and the Collective Unconscious*. RDC-Almaty. [in Russian].
8. Kornivska, V. (2018). *Financial Intermediation Institutions in the Process of Formation of the Information and Network Economy*. Kyiv: Institute of Information and Network Economy of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
9. Kornivska, V.O. (2024). The Metaverse in the Context of Logical-Historical Methodology and odern Philosophical Knowledge. *The Problems of Economy*, (3), 221–229. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-3-221-229> [in Ukrainian].
10. Kornivska, V.O. (2025). Digital Finance in the Context of Developing a Digital Human. *The Problems of Economy*, (1), 308–316. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-308-316> [in Ukrainian].
11. Le Bon, G. (2024). *The Psychology of Peoples and Masses* [in Russian].
12. Lynd, R.S., & Lynd, H.M. (1929). *Middletown: A Study in Contemporary American Culture*. New York: Harcourt, Brace and Company.
13. Prozorov, Yu. (2024). The transition of banks to the hybrid space of the metaverse: from homo economicus to homo smartphonicus. In: Ignatyuk, A.I. (Ed.). *Economics. Finance. Business. Management. From recovery to growth*. (pp. 174–176) Taras Shevchenko National University of Kyiv. [in Ukrainian].
14. Shyskina, O., Voloshyn, D., & Rynzhuk, D. (2024). Impact of digital technologies on the strategies of development of financial intermediaries in Ukraine. *Problems and Prospects of Economics and Management*, (2(38), 177–189. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2\(38\)-177-189](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-2(38)-177-189) [in Ukrainian].
15. Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: The Macmillan Company.
16. Zou, X., Dai, W., & Meng, S. (2024). The Impacts of Digital Finance on Economic Resilience. *Sustainability*, 16(17), 7305. <https://doi.org/10.3390/su16177305>

Надходження до редакції / Received – 5 червня 2025 року / June 5, 2025

Прорецензовано / Reviewed – 15 червня 2025 року / June 15, 2025

Підписано до друку / Signed to print – 22 вересня 2025 року / September 22, 2025